

COSINZEANA

CUPRINSUL:

Machiavelli și duhul Renașterii	<i>Barbu Brădescu</i>
Caprina	<i>Marcel Romanescu</i>
Sicomorul Sfintei Maria	<i>Ion Munteanu</i>
Stelelor	<i>Const. R. Crișan</i>
Am înțeles	<i>Lil. Plăpceanu</i>
Între absurd și imposibil	<i>Delavaronă</i>
Toamnă tristă	<i>Iustin Ilieșiu</i>
Cronica dramatică: Tragedia unui tragedian, sau Aventura artis- tico-culturală a dlui Victor Ef- fimiu în Ardeal	<i>D. I. Cucu</i>
Cărți și reviste	<i>Manole Ampoianu</i>
<i>Insemnări: Așa să fie? Mincinoasa ofensivă culturală. Un simptom: Cazul dela „Universul Literar“.</i>	

ANUL XI. Nr. 11 — — — — — CLUJ, 1 NOEMVRIE 1927.

DIRECTOR: SEBASTIAN BORNEMISA — — REDACTOR: D. I. CUCU

PREȚUL 20 LEI

COSINZEANA

Machiavelli și duhul Renașterii

de BARBU BRĂDESCU

I.

Sunt în istorie oameni al căror nume stârnește tulburare dacă nu desgust, fiindcă amintesc fapte și împrejurări neplăcute. Este, într-o măsură, cazul lui Machiavelli. În Italia e cinstit și înălțat, pe când în restul lumii trece drept apologist al tiraniei, al domniei prin torță. Se confundă astfel personalitatea primului istoric al Renașterii, care a zugrăvit vremea lui și a tras din fapte precise concluzii de vizionar, cu noțiunea pejorativă de „machiavelism“.

Departate de a fi un propagator al forței brute, Machiavelli a fost un apostol al libertății pentru țara lui, pentru popor și pentru individ. Asemeni câtorva din contemporanii săi, se liberase de concepția medievală concentrată în trei lucruri: viața după moarte, cavalerismul și dragostea platonică. Renașterea e reînvierea individului. În evul mediu, știința și artele erau îndrumate și dominate de Biserică. Oamenii veacului XV scutură această ocrotire și pășesc înainte, cu privirea în viitor. Trag brazde noi, ce nu vor rodi decât sute de ani în urmă. Leonardo da Vinci scrie tratate despre arta zborului, al căror preț abia astăzi e recunoscut. Asemenea și Machiavelli, proorocul unității Italiei libere, concepută după tradiția imperiului roman.

Niccolo Machiavelli s'a născut la 3 Maiu 1469 la Florența. Scoborător dintr-o veche familie florentină, își petrecu finerețea în studii clasice, deși citea pe autorii grecești în traducere latină. La 1498 ajunge cancelar al orașului și, din clipa aceea, cariera sa politică, făcută din înălțări vremelnice și nenorociri adânci, poate fi urmărită pas de pas.

În anul când Machiavelli dobândește o slujbă în guvernul Florenței, Savonarola fu ars pe rug. Acest

călugăr dominican, sub a cărui influență — după moartea lui Lorenzo (1492) —, familia Medici fusese gonită din oraș, încercase prin predicile sale înflăcărate să întemeieze o domnie democratică, de fapt teocratică, reînviind vremelnic spiritul evului mediu. Își pusese în gând să ucidă spiritul Renașterii; era prooroc așa cum și l'ar fi închipuit Dante. Afurisea întoarcerea la cultura antică, idealul Renașterii, în care vede o întoarcere la păgânism. În 1498 fu ars ca eretic.

Machiavelli pare să se fi abținut de orice manifestare publică până ce Savonarola, ale cărui păreri nu le împărtășea, dispăru din scenă. Rând pe rând, deveni apoi cancelar, secretar al orașului, care păstrase forma de guvernământ democratică, introdusă de Savonarola. În nesfârșitele răboaie pe care Florența le purta împotriva Pisei, în nenumăratele încercături ce le avu cu Francezii, chemați de Savonarola în Italia și cari acum sporeau nesiguranța cetății, Machiavelli fu întrebuințat deseori ca diplomat.

E trimis întâi la Caterina Sforza, vestita ducesă de Imola și Forlì, ducat independent în Toscana. Figură tipică a Renașterii, Caterina Sforza era o femeie care știa mai multe decât bărbații. La 36 ani era văduvă pentru a treia oară, avea copii mulți, apăra orașe, răsbuna moartea soților săi, asasinăți câteși-trei, era energică, hotărâtă, mai cultă ca oricine, și avu la urmă norocul să-și vadă țara cu desăvârșire neafârnată și s'o păstreze.

În scrisorile sale, Machiavelli mărturisește că îi era de greu să se măsoare cu această femeie. Era prima lui solie, botezul focului, în care arată însușiri superioare de diplomat, ce aveau să-i prindă așa de bine pe urmă.

Mulțumit de rezultatele ucestei misiuni, guvernul florentin îl trimise la Cezar Borgia, duce de Valentino, care încerca să se folosească de încercăturile Florenței ca să-și mărească țara. Cezar Borgia, faimosul rășboinic în fața căruia tremura oricine neștiind dacă va fi ucis azi sau mâine, făcu o impresie profundă asupra lui Machiavelli. Il admira pentru talentul rășboinic, pentru activitatea neobosită pentru ascuțimea de minte și, mai ales, pentru norocul neîntrerupt al căpitanului veșnic victorios. Astfel, Borgia va deveni pentru Machiavelli tipul stăpânitorului, al Principelui, izvor de inspirație al lucrărilor sale politice.

II.

Inventatorul machiavelismului întâlnește pe cel mai machiavelic dintre prinți la Imola în 1502. Relațiile lor ținură peste trei luni. Zarea nu se tulbură; frumosul cer al Italiei rămase senin. Cezar văzu în Machiavelli pe reprezentantul republicii florentine, Machiavelli văzu în el portretul Principelui. Unul fu înșelat de realismul său politic, celalalt de realismul său fantastic. Borgia nu simți pe filozoful istoriei, ci numai pe diplomat; Machiavelli nu văzu în Borgia decât pe stăpânitorul chemat de popor la destine înalte, pe care legenda îl transformase în balaur și anticrist.

Ducele Valentino, era pe atunci stăpânitor al Romagnei, al Valenței și al Urbinoului, principe de Andria și Venafro, stăpânitor al Piombinului, gonfalonier și căpitan general al Bisericii. Fiu de două ori nelegiuit al papei Alexandru VI, fusese cardinal, dar părăsise hainele preoțești, dornic să-și facă din politică o carieră mai strălucită decât cea ecleziastică. Își ucisese fratele și își rănisese cumnatul, care nu voia să moară. I se dusese faima pentru legăturile prea cordiale cu soră-sa Lucreția, pentru care și Papa, tatăl, părea să aibă o iubire nefirească.

Intreaga familie era urâtă de cuvioșii florentini. Poate unde simțeau alături un vecin puternic, primejdios și trufaș, poate unde-și aminteau prezicerile lui Savonarola, florentinii nu puteau să sufere pe ducele Valentino. Și fiindcă acesta ceruse un ade-vărat ambasador, ca să nu-i facă prea multă cinste florentinii îi trimiseseră pe secretarul Machiavelli. Dar, în clipa aceea, atât florentinii, cât și Borgia, erau sub aripa ocrotitoare a Franței, încât nu se puteau dușmani pe față. Ba mai mult: unul din căpitanii revoltați ai lui Borgia era totodată dușman al Florenței, căci era frate cu acel Vitelli, pe care floren-

finii îl executaseră pentru trădare în rășboiul Pisei. Având prieteni și dușmani comuni, Florența trimisese pe Machiavelli să cerceteze terenul și să asigure pe Borgia de neutralitatea și prietenia Republicii.

Borgia și Machiavelli nu se cunoscuseră: ducele rămase duce; funcționarul, funcționar. Încercară să se ghicească, să se înșele unul pe altul. Fiecare știa că celalalt vrea să-l înșele, dar încerca să aleagă adevărul pe care celalalt trebuia să-l amestece cu minciuna, ca să treacă drept adevăr. Asemeni precupețului care pune merele bune la suprafață, ca să le cumperi toate. Cumpărătorul înțelept alege pe cele bune și lasă pe cele rele.

Machiavelli cunoscuse pe ducele legendei, dar nu se lăsă impresionat. Judecata lui despre Borgia n'avea nimic a face cu scandalurile sale particulare. Lăsând la o parte păcatele ducelui, nu urmărea decât acțiunile sale politice. Nici un sentiment de reprobare nu transpare în scrisorile adresate Republicii. Se pricepea de minune să facă „gol moral“ în jurul unei persoane sau al unui fapt politic. În scrierile sale, acțiunile se desfășură într-o perfectă liniște morală, de poți studia efectele lor politice fără să fii tulburat de nicio rezonanță. Ca niste partide de biliard într-o odaie închisă: bilele potomește, aleargă, ricoșează din bandă în bandă, se ciocnesc, se opresc. Fiecare lovitură are o țintă, fiecare ciocnire o urmare, fiecare punct o valoare. Machiavelli stă și înseamnă: cunoaște pe toți jucătorii, urmărește toate partidele, notează toate punctele, știe cine va plăti și cine va câștiga. Pe chipul lui, nicio emoție. Nu deschide gura decât ca să anunțe pe învingător.

Borgia e ațeu, dar lagat de Biserică, bălai, frumos, crud, ambițios, îndrășneț și norocos, voinic ca un toreador, iubeș ca un cocoș, înconjurat de artiști de mărimea lui Pinturicchio și Leonardo da Vinci. Ca să-și facă jocul politic, renunțase la pălăria de cardinal. Tatăl său, Papa, îl deslegase de îndatoririle sale religioase, după cum o deslegase pe Lucreția de îndatoririle ei matrimoniale, rânduindu-i altă căsătorie mai profitabilă. Deviza trufașă a lui Borgia: *aut Caesar aut nihil*, arată în deajuns proiectele de stăpânire cu orice preț.

Nu era numai ambițios. Era omul ce miroșise semnele vremii. Se lăsa dus de valul vremii, era instrumentul ei. Norocul lui, mare și trecător, se prăbuși ca o furtună care la sfârșitul primăverii, taie zăpucul și vestește vara. Toate îndemnau spre marile

unități naționale, spre statele moderne mai mari, centre organizate de justiție și impozite regulate, bilanțuri și casse publice separate de ale principelui, pace lăuntrică și represiune a furtului. Timpul sufla peste micii firani, micile autonomii, micile republici, micile curți ale micilor seniori. Vremile cereau firani puternici, oștiri mari, dreptăți și nedreptăți în proporție, autoritarism pe scară mare. Libertățile comunale dispăreau, fiindcă erau limitate la grupuri sau confrerii, făcând loc cetățeniei generale, ce asigura foloase materiale unui număr mai mare de oameni. Libertatea celor puțini era înlocuită prin semilibertatea celor mulți.

Când Borgia expunea lui Machiavelli programul său de „distrugere a firanilor“, era om modern și liberator al populațiilor față de toți Petrucci, Vitelli, Baglioni, Citravina, Manfredi, Sforza, Da Varano. Nu erau mai buni ca el, ba aveau cusurul să prezinte o stare înapoiată. Borgia era progresul și personalitatea; ei, conservafia și nulitatea. Machiavelli e isbit de însușirile personale ale marelui tiran: „E un stăpân splendid și magnific — scrie el la Florența — atât de îndrăgnet în luptă că nu există un lucru cât de mare să nu i se pară mic; ca să câștige glorie și putere nu se odihnește niciodată, nu cunoaște oboseală, nici primejdie: ajunge într-un loc înainte să poată pricepe ceilalți de unde a pornit; se face iubit de soldați, și-a ales oamenii cei mai buni ai Italiei; lucruri care îl fac învingător și formidabil, adăugându-se și veșnicul noroc“.

Când îl cunoscuse Machiavelli, — spune în ultima-i carte G. Prezollini — pornise cu oștile din Roma în iarna anului 1499 în direcția Bolognei, lăsând Florența laoparte pentru altă ocazie. Doborâse pe ultimii Sforza, Malatesta, Manfredi și Montefeltro. Stăpânitoria i se întinsese de la Cagliari și Camerino la Ceri, Sutri, Orvieto și Piombino, dela Imola la Fano, dela Marea Adriatică la cea Tireniană, creând astfel un stat al Italiei centrale, ce putea ajunge într-o zi nucleul de atracție pentru tot restul Italiei la nord de regatul Napolului, fărâmițat în mici stăpâniri și autonomii. Machiavelli simți că se află în fața omului ce-l visase. General, strateg și administrator, l-ai fi botezat astăzi un mic Napoleon. Abia ocupase o cetate, decreta, organiza, ridica iarăș zidurile, asigurându-și păstrarea și apărarea ei, punând căpitan de încredere ca și cum cucerirea era definitivă. Abia pusese mâna pe cetățile Romagnei, pricipu că problema apei domina tot în regiunea aceea,

CAPRINA

— O, nimfă de izvoare, eu nimfă a pădurii,
fi-aduc în dar o floare din balta imobilă:
e numai o căprină, dar cearcăn de pupilă
pe spada ei înfiptă blând își rotește nuri.

In ascultarea nopții umblând în vârf ca furii
întrevăzui reflexe din carnea ei subtilă:
am rupt-o din făcere cu mâna mea abilă
și i-am mușcat corola cum muști din rodul gurii.

Lumină ei și gestu-mi, naivă surioară,
fi-or spune dorul buzei ce arde, se 'nfioară
să-și simtă jumătatea în gemenea cealaltă.

Primește floarea bălții, ia-mi inima învoaltă
și 'ndrumă pașii-mi leneși spre frageda iubire
ce tremură în umbră tânjind să se resfire!

(Grădina lui Teocrit)

MARCEL ROMANESCU

chiamă pe primul hidraulician al vremii, pe Leonardo da Vinci, și-l însărcină afară de aceasta, cu dregerea cetăților și înălțarea monumentelor. Borgia știe că oamenii trebuie loviți în două puncte: la pungă și la imaginație. Intemeiază munți de pietate, tribunale, insinuții de binefacere. Dacă un trimis al său e prea sever, pune să-l prindă ca să-l găsească lumea bucați a doua zi în piața publică. E șiret, iute, viteaz, talnic, merou în activitate diplomatică și militară. Când face un tratat, lasă totdeauna o porțiță de scăpare, ca să-l poată denunța. Într-o singură zi pune în mișcare mai mulți emisari decât florentinii în doi ani. Are mai multă artilerie decât toți puternicii Italiei laolaltă. Știe să asigure hrană oștirilor. Primește noaptea pe cine vrea; pe cine nu vrea, îl ține la distanță, sub observație. Intențiile sale scapă celor mai iscusii cercetători; nici Machiavelli nu le poate ghici. În sfârșit, ridică oști din provincii ridicând o armată națională.

Era mai mult decât trebuia ca să ispitească închipuirea lui Machiavelli, gata să vadă pretutindeni omul capabil să facă unitatea Italiei. Că această idee va fi trecut prin capul lui Borgia, e foarte probabil. Nimic n'o infirmă. Fiu preferat al Papei, superior în arta politică tuturor celorlalți prinți italieni, mai presus de toate ambițios, mai prejos de toate scrupulos, ideea unui potentat italic trebuia să-i roadă gândul. Era „fiul Norocului“, față de care Machiavelli avea mare admirație, inferioară numai respectului

său pentru zeița Voinței; dar nici aceasta nu lipsea lui Borgia. Era canalie pe față, capabil de orice acțiune ce face faima veșnică a oamenilor; deci superior tuturor canaliilor murdare pe care le cunoștea.

Machiavelli îl cunoscuse repede în Iunie 1502. Il văzu și-l urmări zi de zi în cursul uneia din aceste acțiuni de pomină: uciderea lui Oliverotto da Fermo, a lui Paolo Orsini, a Vitellozzo și a ducelui de Gravina între Octombrie 1502 și Ianuarie 1503. Erau cei patru căpitani ai lui Borgia, răsvăriți într'un moment când vântul norocului părea să-l ajute mai puțin. Își dăduseră întâlnire la Magione, lângă Perugia, și ca să-l trădeze laolaltă, își juraseră credință reciprocă. Borgia primise știrea liniștit, răsese de făgăduielile lor, ajunsese la tratative. Le propusese o învoială scrisă, pe care o discuta cu deamănuntul, ca să-i fină în observație și să-i calmeze; între timp, aduna oști din toate părțile. Cuvintele sale sunau a înțelegere; faptele vesteau pregătiri militare. Fără să pară amenințător, plin de blândete, reușise să fie invitat de cei patru căpitani la Senigaglia, unde sosise cu oștile sale, pe când ei le dăduseră drumul. Și primindu-i acolo cu dragoste, abia intrați în palatul lui, puse să-i prindă, tăind capetele la doi din ei și supunând pe ceilalți doi la chinuri, în vreme ce Papa, tatăl său, pusese mâna la Roma pe cardinalul Orsini, ruda și ocrotitorul lor, scăpând astfel și de el.

Această „frumoasă înșelăciune“ surprinsese până și pe Machiavelli, care vedea mai în fiecare zi pe duce sau pe sfetnicul său Agapito Gherardini da Amelia. Simțise el că Borgia pregătește o lovitură, dar nu se aștepta la asemenea succes. O spuse deschis în scrisorile adresate guvernului său, în parte pierdute, și într'o faimoasă *Narrazione*.

Toată opinia publică fusese sguduită de grozava întâmplare. Călugări, vagabonzi, soldați duceau pretutindeni vestea ce isbea imaginația poporului și stârnea comentariile cele mai variate în cărciumi, biserică, familie, locuri publice. Lumea se aduna în jurul povestitorilor și figura ducelui lua proporții tot mai mari în fantazia ei. Cetăți și prinți îl simțeau în fața lor, frumos și amenințător, încărcat de păcate, nerușinat în răsbunări și corupții, numai să atingă ținta fixată de ambiția lui. Două zile trebuiră până să ajungă știrea la Papa; iar când se răspândi zvonul prin Roma, fu o fugă generală a celor ce se temeau de castelul Sant'Angelo. Epigrame, cântece, snoave circulau pe socoteala Papei și a fiului său. La Flo-

rența, ura savonarolică se întetea, și nu scăpa de blesteme nici Machiavelli, pentru rapoartele fără prejudecăți asupra ducelui și activității sale politice.

Clipe de agitație și imaginație exaltată în jurul unui delict politic, când fiecare vrea să spună ceva, fiecare are altceva de destăinuit, când urile și pasiunile vibrează. Chiar cei mai cinstiți sunt târați de curentul minciunii: unduiește aierul de căldură și nicio linie nu apare exactă. Lumea jură lucrurile cele mai contradictorii, adesea cu bună credință. Marele merit al lui Machiavelli e că și păstrează impasibilitatea în asemenea împrejurări. În trăsături admirabile, fixează pe „profesorul de energie“ Borgia, ca o mașină politică, perfect organizată pentru ajungerea scopurilor sale. În străfatarea făcută ca să reziste curentului, a devenit așa de aspru încât, mai târziu, când îi încapă pe mână o figură istorică de stăpânitor — Castruccio sau Teodorico — el le dă trăsăturile lui Borgia.

Nu mult după aceea, ducele Valentino se prăbușește, stăpânirile sale ajung pe mâinile Romei, dușmanul său papa Iuliu II e atotputernic, stânca i se clatină, ajunge prizonier, e urcat într'o corabie și resfinit Spaniei ca marfă primejdioasă; încearcă acolo să-și facă o nouă istorie și moare într'un asalt. Machiavelli e la Roma și-i urmărește decăderea succesivă. Dar nu schimbă de convingere: dacă omul căzuse, metoda rămânea totuși aceea. Chiar mai târziu, în convorbirile sale, Machiavelli obișnuia să spună: „Dacă aș fi principe nou, aș face ca ducele Valentino: așa și așa...“ Și jucând popici cu un simplu cărămidar, spunea uneori: „Acum te fac să alergi cum îl făcea Valentino pe Petrucci!“ Iar cărămidarul neștiutor răspundea: „Despre ce Valentino tot vorbești? Mai bine joacă!“

III

În 1502 Machiavelli se căsătorise cu Marietta Corsini, femeie modestă, care îngriji cu devotament de soțul și copiii ei. Abia se însurase, fu silit să-și părăsească soția fiind trimis iarăși în solie. Oricât se împotrivi, totul fu zadarnic. În scrisorile sale se plânge de singurătate și de nenorocirea lui materială. Traiul diplomatului e scump, trebuie să duci viață largă și să primești, iar leafa ce i-o dă Florența abia îi ajunge să trăiască. Dar Republica știe să-și întrebuițeze ascuțitul secretar, care pătrunde așa de ușor oamenii. În toate împrejurările se slujește de el; toți îl laudă și-l admiră pentru pricepera neobișnuită.

În 1527 se întorc medicii la Florența cu ajutorul Ligii Sfinte, guvernul e răsturnat, iar membrii lui exilați. Machiavelli scrie nouilor stăpânitori oferindu-și serviciile. Fapta, părelnic utilitaristă și în contradicție cu principiile sale, se explică prin dorul nepotolit să-și servească țara în orice împrejurare. Astăzi ni se pare ciudat ca funcționarul unui guvern democratic să-și fi oferit munca și talentul medicilor pe care în adâncul sufletului îi ura ca pe niște tirani. Să nu uităm că Machiavelli nu era sentimental, ci slujitor al intelectului. Incurcăturile financiare vor fi contribuit să-l facă să se înjosească în feța tiranilor, deși fără rezultat. Scos din slujbă, fu exilat pe un an.

Machiavelli se așază în satul San Casciano din apropierea Florenței, unde duse o viață foarte grea împreună cu familia. Totuși anul acesta de exil fu un an de muncă rodnică. Cartea ce avea să-l facă nemuritor, fu scrisă în liniștea singuratică a satului, unde singura distracție era să stea zilnic de vorbă cu hangiul și să se joace cu populația simplă din partea locului.

„Mă scol dimineața odată cu soarele — scrie lui Francesco Vettori, trimisul Florenței la Roma — și mă duc la pădurea pe care am pus-o în tăiere; acolo stau două ore să cercetez munca zilei de ieri și să-mi petrec vremea cu tăietorii, cari totdeauna scornesc câte o belea, fie între ei, fie cu vecinii... Pe urmă ies din pădure și mă duc la fântână, iar de acolo la cuibul meu de cintează; am totdeauna o carte la mine, fie Dante, fie Petrarca, fie unul din poeții mici ca Tibul, Ovidiu sau altul: citesc patimile și iubirile lor și-mi amintesc de ale mele, bucurându-mă de aceste gânduri. Apoi mă duc la hanul de pe drum și vorbesc cu cei ce țin sfat acolo, întreb de noutățile satului, aud diferite lucruri, observ deosebirile de gusturi și poftele diferite ale oamenilor. Până atunci vine vremea mesei, când mănânc mâncările îngăduite de moștenirea mea săracă și de curtea de păsări părintească. După ce am mâncat, mă întorc la han: acolo mă așteaptă de obicei hangiul, un măcelar, un morar și doi cărămidari. Cu aceștia îmi pierd vremea toată ziua, joc cărți sau table, din care ies de obicei certuri, nesfârșite partide de revanșă; de cele mai multe ori luptăm pentru un ban de ne aude lumea țipând în San Casciano... Când vine seara, mă întorc acasă și întru în odaia mea de lucru: în prag las hainele mele de zi, pline de murdărie și noroi și îmbrac haine regești

de sărbătoare; îmbrăcat după cinste, pășesc pe urma anticilor și, primit de ei cu dragoste, mă hrănesc cu mâncările ce sunt numai ale mele și pentru care am fost născut; nu mi-e rușine să vorbesc cu ei, întrebându-i despre mobilul faptelor lor, căci îmi răspund cu omenie; și înainte de ora patru nu simt oboseală, uit de orice grijă, nu mă tem de nicio sărăcie și somnul nu poate să mă fure: mă transpun cu totul în ei.”

Învățul istoric e înainte de toate om, care se ocupă de viața celorlalți oameni, simte nevoile și durerile lor. Iscusitul diplomat, obișnuit să umble numai cu prinți și duci, glumește cu poporul mărunț. Dar nu-și uită grijele decât după ce s'a cufundat în cefirea scriitorilor antici. Se simte une cu ei: finta lui se întâlnește cu a lor în paginile ce le închina înaintașilor.

După anul petrecut la San Casciano, se întoarce la Florența, dar nu ca să-și ocupe vechia slujbă. Primește câteva misiuni de minimă importanță, iar în 1527, când postul de secretar al Republicii e acordat altuia, se îmbolnăvește de mâhnire și moare câteva zile în urmă (22 Iunie).

Opera capitală a lui Machiavelli rămâne *Il Principe*, lucrare adânc cugetată scrisă de San Casciano.

Remarcabilă este și piesa de teatru *La Mandragola*, comedie în care a zugrăvit și bicut moravurile vremii în dialoguri de o vioiciune scăpărătoare. Precursor îndrăzneț al lui Molière, a introdus în teatru humorul rece al lui Boccaccio, care-i permitea să spună adevăruri cât de crude pe ton de glumă. Și aceasta, într-o vreme când teatrul se reducea la imitații anoste după Terențiu și Plaut. Astfel, și în acest domeniu, Machiavelli a întrecut cu mult spiritul vremii sale.

Țin să amintesc aci că piesa a fost minunat adaptată în românește de Ștefan Nenițescu și jucată la *Teatrul Liber* de efemeră durată în primăvara anului 1925. Publicul bucureștean a dat atunci dovadă de o ciudată neînțelegere a artei adevărate, iar cutare profesor universitar și-a făcut o cinste asmuțind studentimea împotriva aceluia teatru *libertin!*... E drept că piesa, — jucată în acelaș timp la Bruxelles, — s'a bucurat la București de trei reprezentații, pe când în Belgia nu avusese loc decât una, ceea ce totuși e o slabă mângăiere.

Mandragora dovedește că Machiavelli trăia într-o epocă de tranziție. Dacă forma este într'adevăr nouă, fondul, fără să fie vechi, rămâne prin alegerea subiectului, al veacului trecut. Cu zâmbetul ironic, au-

torul privește viața și prinde în *Mandragora* comedia vieții, după cum în *Principele* a prins tragedia ei. Cinic în aparență, în realitate plin de suflet și scâpător de humor autentic, Machiavelli creiază tipuri aspru caracterizate, tăiate par'că într'o gravură în lemn.

De remarcat că Italia din vremea aceea, fără-mișcată în stătulețe și cetăți luptând între ele, sub apăsarea atotputernică a francezilor, avea totuși o vitalitate atât de mare în artă și literatură, răsând de tot ceea ce înaintea provoca numai spaimă. Romanele cavalești se transformă într'o frescă plină de parodii și bașjocuri la adresa călugărilor cavaleri. În vreme ce lumea își simte conștiința încărcată și se teme de diavol, Luigi Pulci înfățișă într'o epopee un diavol care discută liniștit teologie. Italia râde, când restul lumii plânge...

Acelaș cinism, acelaș dar ascuțit de observație ca în *Mandragora*, se găsește în *Principele*, deși cartea e inspirată de un ideal mai înalt: libertatea.

Ca exilat la San Casciano, stânjenit în libertatea individuală, Machiavelli meditase adânc ideea unei Italii unite și neatârmate sub conducerea unui șef. Cartea este închinată lui Lorenzo de Medici, duce de Urbino, cunoscut prin mormântul făcut de Michel Angelo la sacristia nouă a basilicii San Lorenzo din Florența, unde apare sub înfățișarea de gânditor. Era un omonim inferior al lui Lorenzo Magnificul, unchiul său, pentru care Machiavelli arată în scrierile sale istorice o mare admirație. Nu seamăna în general cu prototipul Borgia, preamărit de Machiavelli pentru puterea brutală, pentru înțelepciunea scăpătătoare, pentru darul de a se folosi cât mai bine de împrejurări. În *Principele* triumfă intelectul și oportunismul. În cele 26 capitole ale cărții, autorul dă un îndreptar al purtării ce trebuie s'o aibă un despot ajuns prin forță, ca să se mențină la putere. Machiavelli spune textual că lucrarea nu e scrisă pentru un stăpânitor ereditar, căci acesta n'are decât să se lase purtat de iubirea supușilor și de datina neamului său. Un tiran nu trebuie să se lase stăpânit de sentimente, numai înțelepciunea trebuie să-i determine acțele. Tot ce îi stă în cale trebuie dat la o parte prin putere. Trebuie să fie temut, nu iubit.

Machiavelli descrie diferitele feluri în care un principe poate să ajungă la putere și să se mențină, sprijinindu-și argumentația pe exemple istorice; și determină regulile după care socotește că un prin-

cipe trebuie să domnească! Patria este o zeitate, care ocupă un loc față de morală și de legi; individul nu e decât instrument ce trebuie să se supună orbește statului, indiferent dacă este republică sau principat.

Ideile acestea sînt inspirate și bazate pe alcătuirea și istoria imperiului roman. E idealul pe care Italia l-a avut în toate veacurile și-l are și azi: vechiul imperiu roman, stăpânitor al lumii. Dealungul veacurilor, Italia n'a uitat niciodată că în antichitate forma o unitate ce domnea peste toată lume civilizată. Ideia apare chiar în Dante, deși sub altă formă: la el, împăratul Germaniei trebuia să aibă toată puterea temporală, iar Papa pe cea spirituală. La Machiavelli, apare sub formă de stat, de patrie, care trebuie să fie liberă și unită prin ea însăși și nu prin grația Papei sau a împăratului.

Pentru păstrarea ordinei în stat și apărarea dușmanilor din afară, Machiavelli propovăduiește întretinerea unei armate naționale. Și arată că atîta vreme cât romanii au avut o armată a lor, nici un popor nu i-a putut învinge; au decăzut numai când au început să ia în slujbă trupe străine. De ce — se întreabă el — ar lupta italienii ca mercenari în slujba străinilor, în loc să-și apere propria țară împotriva francezilor, ce stăpînesc Italia prin alte naționalități?

Patria trebuie să domine și serviciul religios, care e un mijloc de bună stăpînire în mâinile Principelui. Chiar morala e instrument bun, dacă e dominată de rațiune. Nici Machiavelli, nici contemporanii săi, nu aveau sentimentul religios: „Smerenia și răbdarea au muiat lumea, omul trebuie să răsbune nedreptatea, nu să piară“.

Patria, virtus et gloria este trinitatea pe care e clădită lumea. Noul ideal al omenirii nu mai este sfânt, ci patriotic.

Francesco de Sanctis a spus că „din orice scriitor moare ceva“. Și din Machiavelli a murit o parte; cea care mai trăiește, l-a făcut nemuritor. Noțiunea curentă și falsă de machiavelism a strâmbat judecata lumii despre marele istoric. Căci machiavelismul pune accentul de forță și arbitrar, care în cuprinsul cărții sînt absolut logice și la locul lor, deși au adus multe nenorociri pe pămînt, pe când ideea de libertate și de unitate, care pentru Machiavelli era capitală ca ideal al învățăturii sale, este cu totul uitată. De această interpretare greșită a veacurilor, marele filozof al istoriei nu e răspunzător.

Citirea și prețuirea lui Machiavelli implică dela început să nu-ți ca măsură sentimentul. Numai rațiunea trebuie să te îndrume. „Trebuie să iubești“ — spune Dante. „Trebuie să pricepi“ — spune Machiavelli. De aceea scrie istorie, povestind logic faptele, ici, colo cu zâmbet ironic. După scriitorii clasici, Machiavelli este primul prozator mare.

Pe de altă parte, omul s'a amestecat în istoria țării sale, a orașului său și a vremii în care trăia. Nu trebuie deci judecat arbitrar, trecând peste *impresu-*

rările în care a trăit. Nedreptatea ce i s'a făcut până acum este cu atât mai mare cu cât, alături de Dante, a fost primul profet al unității Italiei. Iată de ce, patru sute de ani după moarte, Italia sărbătorește pe acela care, în odăița lui de lucru, a avut mereu în fața ochilor idealul național realizat abia cu 350 ani în urmă. Și alături de Italia, se cuvine ca toată lumea să cinstească amintirea primului scriitor modern care a scris istorie cu judecată liberă, rațiune rece și convingere.

Sicomorul Sfintei Maria

de ION MUNTEANU

Drumețul s'apropie cu frică mistică de copacul milenar. Se opri de șapte ori până ce s'ajungă sub umbra-i deasă. Căci nu venise să s'adăpostească de arșița soarelui. Se căuta pe el însuși. Și spera să se regăsească prin veacuri. Iar arborele uriaș din Materije văzuse vieți nenumărate, cântărise soarta muritorilor de-alungul miilor de ani; o va ghici și pe a lui ca pe a futurora?

Călătorul se isbi cu fruntea de pământ și începu să vorbească cu înfrigurare:

— Au trecut veacuri peste coroana ta sfânt sicomor. Ai văzut și-ai adunat într'un ghem uriaș firul întâmplărilor omenesti dela nașterea lor până astăzi. Ai cumpănit cele întâmplate, asemănând cele de astăzi cu cele trecute, descoperind înțelepciunea firii lucrurilor. Pe oameni i-ai văzut în deplina lor goliciune, căci sufletul lor nu s'a sfiit să s'araté astfel cum era în fața sufletului tau, pe care nu-l bănuiau.

— De ani de zile mă caut. M'am pierdut fără să mă fi găsit vre-odată. Ascultând înțelepciunea veacurilor vreau să găsesc înțelesul vieții mele.

Sicomorul își scutură coroana. Frunzele lui sunau ca niște clopote de aramă. Părea că vorbește din adâncul nemărginit al vremii:

— Ai venit să te cauți pe tine însuși prin glasul vremii? Dar tu te asemeni futurora. Soartea ta e a celor mulți. Sau poate cauți fericirea. Căci sufletul nu vre să se recunoască decât în bucurie. Și când e în durere se crede străin lui însuși.

— Dar a cunoaște înscamnă a suferi. Fericirea nu poate fi deplină când e cântărită de lăcomia ochilor. Fericirea e vis, e arătare, pierind îndată ce e înțeleasă.

— În mijlocul raiului era un măr bogat în roade. Se chema pomul binelui și al răului. Primul om a gustat din roadele lui spre a cunoaște cele necunoscute. Dar cunoscând răul n'a mai putut întâlni fericirea.

— Raiul a fost cel mai frumos vis al omului Ademenit de glasul șarpelui, cel dintâi om și-a deschis ochii spre a înțelege pe deplin farmecul irealității. Și s'a văzut înșelat. Se găsea pe pietre și între spini. Vremea era aspră. Jur împrejur pericole nenumărate. Natura îl amenința prin toate câte îi erau date podoabă și belșug. Omul se cutremură de spaimă și își închise ochii spre a-și continua visul. Dar farmecul se împrăștiase. Prins în ghiarele realității trebuia să lupte spre a nu pieri.

Călătorul vorbi din nou cu mai multă îndrăzneală:

— Odată — sunt veacuri deatunci — ai adăpostit sub umbra ta, pe cel ce venise mântuitor al al lumii. El se numea Adevăr și Fericire. Prin el s'au regăsit milioanele de suflete. Tu l'ai văzut sfânt sicomor. A fost oare minciună viața lui?

Sicomorul se înfioră de o plăcere sfântă. Fiecare frunză începu să vorbească.

— Sunt veacuri de atunci. Era o zi albă de vară. Tot cerul era soare... Dinspre sud de departe vedeam venind călători obosiți. Era o pereche de oameni și un copil. Mama călare pe asin avea copilul în brațe. Bărbatul arăta drumul.

— Mi-am deschis frunzele să le întind umbră răcoroasă drumeților. S'au așezat obosiți lângă tulpină. Mama începu să-și alăpteze pruncul. Bărbatul legă asinul de o creangă, — Dar s'auzi de departe ropot

de cōpitate de cai. Mama scoase un fîpet ascuțit de spaimă. Privi în jur să caute adăpost. Văzu o scorbură adîncă în trunchiul meu. Acolo s'ascunse cu pruncul. Și atunci un paianjen uriaș se coborî să țese pânză deasă să-și ascundă privirii omenești.

— Urmăritorii sosiră, vre-o sută la număr. Sbirii lui Irod. Căsiră pe bărbat rugându-se; lângă el asinul pascând liniștit. Mai marele urmăritorilor veni să-l întrebe cu mînie dacă n'a văzut perechea ce ducea pe Fiul lui Dumnezeu. Bărbatului îi fu silă să mintă. Se întoarse de către cel care îi vorbea fără să-și răspundă... Capul urmăritorilor infuriat porunci să-l bată spre a-l sili să vorbească. Atunci Dumnezeu îmi porunci să plec crengile clădind zid, să-l fereșc de mânia lor. Soldații văzând minunea fugiră înspăimîntați.

— Am văzut pe Fiul lui Dumnezeu și m'am cutremurat de bucurie. Am văzut Adevărul și Fericirea... Milioane de oameni s'au regăsit în învățăturile lui. Căutând fericirea o găseau în iubire. Se regăseau în dragoste. Raiul a fost clădit din lumina dragostei. Raiul a fost sădit în sufletele celor ce urmau cuvintele Adevărului, ale Iubirii.

— Dar oamenilor le par nepătrunse aceste legi ale armoniei. Văd mânia distrugerii pe pămînt. Ei nu privesc farmecul cerului. Ascultînd glasul unii ajung să se teamă de ei înșiși. Căci cel ce urăște se disprețuiește și pe el.

Sicomorul își scutură cu putere coroana. Păru un cal sălbatec după o goană nebună. Drumetul venise să asculte sborul veacurilor, să cunoască atunci adîncimea răului.

— Sunt mii de ani de cînd s'a născut cea mai îngrozitoare faptă omenească. Cain ucise pe Abel... Îngrozit de fapta-i monstruasă l'am văzut alergînd prin văi și peste dealuri. Noaptea veni să s'adăpostească sub coroana mea... Într'un tîrziu adormise. Avea vedenii îngrozitoare. Urla în vis. Se trezi sub stăpînirea vedeniei hidoase. Privi împrejur fără să vadă. Impins de nebunia spaimii fugi spre stîncile din nord. Voia s'o sfîrșească în abis.

— Și apoi l'am văzut întorcîndu-se mai îngrozit decît de vedeniile din vis. Căci nu voia să moară. Altcineva îl împinse spre peire și acel altcineva era tot el. Binele și răul se despărți în sufletul lui în tabere dușmane. El voia să moară și el voia să trăiască.

STELELOR

Stelelor, stelelor,
Mărgăritărelelor,
De-o mână uifucă pe cer semănate,

Stelelor, stelelor,
Lumânărelelor,
Ce neguri negre, lumina voastră, blîndă, străbate!...

Stelelor, care,
Fără-nțetare,
Sclipiți pe boltă, tremurătoare, streini drumeți,

Stelelor, stelelor,
Mărgăritărelelor,
Cît de departe e lumea voastră, — ce reci sunteți!..

CONST. R. CRISAN

— L'am auzit vorbind pe cel dintăi ucigaș și am auzit cea mai înspăimîntătoare mărturisire:

„E îngrozitor să dormi cu tine însuți, care îți ești dușman, fără pată și fără apărare. Căzut într'o căpcană cu un figru ești mai puțin amenințat, decît avînd în tine pe celalt eu al întunericului... Nu-mi pot închide ochii. În vis mă stăpînește eul morții, mă ademenește și mă alungă spre peire. În fiecare clipă poate fi acest eu mai tare. Imi voi asculta atunci acel gînd blestemat. Voi căuta atunci moartea”.

„Dar fiind întotdeauna eu, cînd sunt cel adevărat și cînd sunt minciună? Eu nu vream moartea și totuși eu o vreau. Care dintre acești doi eu sunt eu? Mă desfac de mine însumi și mă cîntăresc. Care sunt cel adevărat? Acum doresc ca cel ce vrea viață să fie mai puternic, căci după moarte nu mai este întoarcere.”

„Am avut azi noapte un vis îngrozitor. Plecam să mor cînd doream să trăiesc. Viața mi-e dragă cu întregul ei convoi de suferinți... Mergeam spre moarte și îmi cerșeam mie viața. Mă blestemam pentru-că mergeam spre peire și nu mă puteam opri.”

„Acum mă pîndesc mereu. În mine trăiește un ucigaș. Mă cutremur de ucigașul din mine. Mă cutremur de mine însumi, căci peste o clipă poate îmi voi strînge gâtul ca unei paseri de pradă.”

„Aș vrea să fug. Dar unde? Oriunde merg mă port pe mine. Ori unde m'aș ascunde, m'ascund pe mine, care sunt ucigaș fioros. Dacă m'aș închide m'aș omori fără îndoială... Să fug neîncetat. Să fug să obolesc fiara din mine.“

„Până aveam în suflet numai iubirea eram eu singur eu. Acum m'am pierdut și nu mă pot regăsi căci atunci când îmi desvelesc sufletul cu lumina, întâlnește în acelaș loc întunericul. Pe care să-l aleg E lumină sau întunecare sufletul meu? Ochii îmi sunt blânzi, iar altădată aprinși de flacărele urii. Aceștia mă înspăimântă... De ce oare mă tem de mine insumi? Dacă sunt figru decă să mă tem de ghiarele mele? Dacă îmi vreau moartea de ce să fug de moarte? Nu sunt oare stăpânul meu? E altcineva în sufletul meu?..“

Drumețul ascultă cu nerăbdare sfârșitul poveștii sicomorului, și zise cu mânie:

— Unul a fost Dumnezeu, și celalt ucigaș. Mi-ai arătat binele și răul. Unul a fost iubirea și celalt ura. Dar omul a fost înaintea lui Dumnezeu și căutându-se nu s'a găsit. A murit fără să se regăsească. Au murit mulți cu veacuri înainte fără să se cunoască. Când milioanele s'au regăsit în cuvintele Fiului lui Dumnezeu, au venit de-acia care l'au auzit și nu l'au înțeles. Eu sunt dintr'aceia venit în urma lui, dar cu sufletul supt din neant de milenii. Semenii mei nu mai pot înțelege cuvintele iubirii.

— Am venit să-mi ghicești înțelesul vieții. Tu l'ai văzut pe Fiul lui Dumnezeu. Toți cei cari l'au auzit s'au regăsit. Dar ce a făcut el pentru Cain. Pentru Cain mort cu mii de ani înainte, a cărui suflet trăiește astăzi uneori în noi. Sufletul lui nu înțelege nici astăzi iubirea. Unde să se regăsească? Unde-i adevărul pentru Cain?

S'apropia noaptea. Sicomorul începu să îngâne cuvintele șăgalnic, șoptindu-le încet pe adierea vântului. Drumețul asculta obosit fără să înțeleagă, și apoi încet, încet adormii ca un copil mânios. Și avu un vis ciudat:

Văzu într'un tron maiestros pe cel mai infiorător rege. În ochii lui citi convoiul crimelor. Văzu cum regele spre a se desfăta porunci să se ucidă sute de mii de oameni, iar în sângele lor devenit fluviu se plimbă într'o barcă uriașă. În brațe avea un copil de o frumșeță rară. Regele îl privea cu duioșie. Era copilul lui. Într'o clipă nenorocită îl scăpă în fluviul de sânge. Il văzu cufundându-se. Il crezu pierit. Dar

unul dintre victime se ridică din valurile roșii, aduse copilul la suprefață și apoi înotând îl duse spre țarm. În drum însă se ridicau cadavre amenințătoare. „E fiul ucigașului nostru — îi strigau salvatorului. „Var-să-i sângele în fluviul vieții noastre să-l pedepsim pentru crima părintelui său!“ — Salvatorul se luptă cu îndârjire reușind să ajungă la țarm.

Copilul fuse salvat. Deveni rege. Urmând exemplul tatălui său porunci ecelaș măcel. Drumețul văzu în vis repetându-se mântuirea copilului coboritor al regelui ucigaș.

De nouă ori se repetă acciaș icoană. A noua oră victima mânei regelui mântuind copilul îl duse la țarmul drept, în mijlocul unei mulțimi în haine de sărbătoare. Erau victimele tuturor timpurilor, victimele strămoșilor fiului regesc. Văzându-l între ei nu se răzbunară ci, îl primiră cu bucurie, chemându-l de preiutindeni la marele ospăț. Se încinse un joc de sărbătoare, cântând cu toții un imn de bucurie.

— După mii de ani cadavre măcelărite au fost aduse de valurile sângelui nostru în țara bucuriei. De nouă ori nouă au mântuit sufletul lui Cain pentru-ca să ne mântuim pe noi. Jertfele secolelor ne-au purificat. Jertfele purifică victimele și răsbunătorii de-o potrivă. Fluviul păcatului ne-a dus în țara fericirii. Uitând trecutul de ură vom clădi viitorul bucuriei.

Drumețul minunat văzu în vis grădina fermecată a fericirii. Văzu viitorul omenirii în strălucire de soare. Și își zise:

— Fluviul în spre mare adună neîncetat ape curate sau murdare, dar în întinsul mării noroiul se pierde. În viața omenirii binele și răul se împletește la fiecare pas, spre a deveni în viitor numai iubire. Cain se va regăsi în fericirea tuturora. Ucigaș el va fi purificat în marea bucuriei tuturor sufletelor.

Am înțeles...

*Și-am înțeles din clipa 'n care
Ai apărut în calea mea,
Că poți viați, fermecătoare,
Pe-acela care te-o vedea.*

*Când iară inimile noastre
Și ochii noștri și-au vorbit,
Știam că poți iubi, stăpână
Și increzător eu te-am iubit.*

LIL. PLĂPCEANU

Intre absurd și imposibil...

de DELAVARONA

Uite cum a fost:

Asistam la un film de cinematograf, în care juca o mare artistă.

Nu știu, în legătură cu jocul artistei, sau cu subiectul piesei, sau așa, din bun senin, în minte-mi veni întrebarea:

— Oare, n'as putea muri, uitând să respir?!..

Mă pufni râsul! Râdeam așa prosteste. Vecinul meu din stânga, care mă cunoștea, râse și el ca să-mi facă plăcere. Și mă'ntrebă apoi:

— Pentruce râzi domnule?!

În definitiv, puteam să-i întorc întrebarea, căci eu tot aveam pricină să râd, dar el n'avea niciuna. Râdea fiindcă mă văzuse pe mine râzând! Totuși, ca să-l satisfac, îi mărturisii întrebarea ce-mi străfulgerase mintea. El nu mai râdea! Și nici nu reflecta asupra întrebării. Se uită la mine foarte nedumerit, ș'apoi mă'ntrebă:

— Cum o să uiți să respiri, domnule?!

— Nu știu — îi răspund. Socot că nu poți să uiți a'ți umfla plămânii, dar — vezi dta? — mie îmi trec adesea prin minte gânduri și întrebări absurde...

Sala se ilumina. Se făcuse pauză.

Vecinul meu din stânga, părea și mai nedumerit. Îmi lua seama cu multă atențiune.

Îl întreb:

— D-tale nu-ți trec niciodată prin minte astfel de gânduri?

Vecinul meu răspunde:

— Cum o să-mi treacă prin minte gânduri imposibile, domnule?!

Eu mă încruntaș și-l privii adânc în ochi.

Zic:

— Să nu încercăm noțiunile: una e absurd, alta e imposibil! Nu fii prost, ce dracu'!

— Domnule!..

Eu bag de seamă că nu suntem intimi, însă nu-mi retrag cuvântul.

— Cum îndrăznești să mă faci prost, domnule?!

Se revoltase.

Eu mă pörnesc pe răs.

El fierbe că o oală așezată în viul focului. Ce vreți, omul ține mult la demnitatea lui!

— Și mai râzi încă? — se sborși el, încleşând pumnii.

— Râzi și dta, — îi spun. Eu nu te împiedic!

Mă gândeam c'ar fi tare frumos să ne luăm la bătaie! Prevedeam o bătălie cruntă. Și războaiele încep, doar, dintr'un lucru de nimic! Dar vecinul meu se mai potolise.

Îl întreb:

— Și te-ai supărat, care va să zică?!

— Cum să nu mă supăr dacă mă faci prost, domnule?

— Pardon! Eu n'am zis: ești prost; ci: nu fii prost! E o nuanță, de care te rog să fii seama.

— Domnule..

— Ascultă-mă, că n'am isprăvit. Care va să zică, nu m'am pronunțat în mod categoric, că ești prost. Prin urmare, n'ai avut motiv să te revolți. D-ta m'ai făcut însă nebun, și eu nu m'am revoltat, deși eram îndreptățit.

Vecinul meu, se cruci:

— Eu? Te-am făcut eu nebun?!

— Firește!

— Când?!

Când ți-am mărturisit pricina râsului meu, d-ta ai gândit că nu sunt în toate mințile!

— Păi să știi, domnule, că nu ești în toate mințile! — isbucni vecinul meu din stânga, și se mută pe alt scaun!

Pauza luă sfârșit.

— Bine i-ai făcut, domnule! E prost al dracului, pe onoarea mea! — râse vecinul meu din dreapta ghiontindu-mă, și furând cu coada ochiului pe vecinul meu din stânga, care-l auzise.

Nu-i răspunsei. Vecinul meu din dreapta râdea'n pumni și mă ghiontea. Râse până la sfârșitul filmului. Intre acte, se uita la vecinul meu din stânga, și scotea limba la dânsul.

Eu mă'ntrebam: acu, grozav as vrea să știu, care e prost, și care nebun din noi trei! Și analizam faptele: mi-a trecut prin minte o întrebare atât de idioată, încât nu m'am putut stăpâni să nu râd. Și-am răs! Am răs tare, am răs prosteste, și dece întârziam asupra întrebării, dece râdeam mai bine! Era o distracție în felul ei, și mie-mi place să mă distrez adesea singur. Mă poate împiedeca cineva?! Vecinul meu din stânga, râse și el, tot așa prosteste. Dar el nu râdea unui gând sau unei amintiri, iar

piesa era o dramă. În definitiv, sunt și drame în fața cărora poți să râzi. Dar nu! El râdea ca să-mi facă mie plăcere. Treaba lui. Vecinul meu din dreapta, râse și el. Și fără a-i cere cineva părerea, se pronunță că vecinul meu din stânga e într'adevăr prost! Și râdea! Râdea, oare, de celălalt, sau prostia râdea dintr'însul? *Prostia, sau altceva?!*...

În stradă, vecinul meu din stânga, se luă la ceartă cu vecinul meu din dreapta. Își traseră palme și se insultară unul pe altul și amândoi pe mine. Curioșii se strânseseră în jurul lor. Dar eu aducându-mi aminte de un proverb foarte înțelept, nu intervenii. Ce-aveam cu ei?! Un polițist și pompierul de serviciu, îi despărțiră. Era datoria lor! Polițistul, ținea în brațe pe vecinul meu din stânga, iar pompierul pe cel din dreapta. Amândoi vecinii, se sbârleau unul la celălalt ca doi cocși.

Comisarul de serviciu, interveni:

— Oameni serioși sunteți dvoastră? Vă bateți ca niște *proști!*

Eu mă gândii atunci, că reprezentantul forței publice, putea să zică:

— Vă bateți ca niște *nebuni!*

Dar îi venise pe buze cuvântul celălalt.

Comisarul era un om sever! Și crezu că trebuia să-și facă datoria până la sfârșit. Deaceia, puse dreapta'n sold, iar cu stânga isbind sabia de asfaltul trotuarului, mă apostrofă:

— D-ta ești *autorul moral* al acestui scandal. De astădată, amândoi vecinii, se găsiră pe aceeaș baricadă, insultându-mă și amenințându-mă. Eu tăceam. E mai prudent să taci în astfel de împrejurări. Dar gândii că dl comisar e prost! Și uite de ce: mai întâi și mai întâi, ceeace se întâmplase în stradă, nu era un scandal, ci o simplă păruială. Al doilea: reprezentantul forței și ordinii publice, se desfătase și el, în sală, ascultând discuția dintre mine și vecinul meu din stânga. Scaunul „rezervat pentru poliție”, era în fața mea, și pe el șezuse comisarul, care în tot timpul discuției, răsese în pumni.

Analizai înc'odată faptele. Va să zică, eu a-runcasem o piatră în baltă și doi nebuni se'ncaerau s'o scoată la fărâm. Un al treilea — comisarul — intervenise. Mă bucurai foarte, ajungând la concluzia că, dacă unul dintre noi toți e-deștept și cu mintea întregă, apoi acela, de bună seamă, sunt eu, iar ceilalți sunt proști sau nebuni. Această concluzie mă mulțumi, dar trebuia să aibă urmări, căci fără

să-mi dau seama, o spuseseam cu voce tare și un gură-cască m'auzi. S'apropie de mine grav și serios cum îi stă bine unui moralist și bătându-mă pe umăr, începu să mă dăscălească:

— Tinere, nu-ți frumos ceeace faci. Ai provocat un scandal, care se va sfârși numai în fața Tribunalului.

Mă pufni răsul. Îl întreb:

— D-ta, în ce calitate vorbești? Și-ți întorc spatele.

Se adunară în consiliu: el și cu cei doi vecini. După scurte discuțiuni, ajunseră la concluzia, că eu sunt nebun, iar ei au mintea întregă. Și se despărțiră vociferând. Comisarul, sergentul de stradă și pompierul de serviciu, plecară și ei.

Rămăsei singur. Ușile cinematografului, fură închise. Portarul îmi luă seama, ridică din umeri și îngână:

— Săracu'! Nu-ți în toate mințile!

Adică, tot eu!

Mă 'ndreptai înspre casă, foarte nedumerit.

Peste trei săptămâni, primesc o citație: inculpat! Nu știam pricina și nu-mi bătui capul s'o aflu. În ziua serocită, mă prezentai, fix la orele opt, la judecătoria urbană, camera No. 52. Așa era scris în citație, și eu sunt un om foarte punctual.

Toamnă tristă

Sunt nori pe cer și nori în suflet,
Și plouă, fulgeră și tună.
Cu mâni de întuneric, moartea
Pe frunte mi-a 'nplefit cunună.

În inima-mi îndurerată
Mijește marele regret, —
Îmbătrânește fără vreme
Și bate parcă mai încet.

În ochii-mi tulburi ca durerea
Izvoare nu mai clocotesc —
Învinsi de deznădejdi amare
Ca alte dăți nu strălucesc.

Furtună pe pământ și 'n ceruri
Și urlă ca o fiară vântul.
Sărmană inimă sibastră,
E nemilos și greu pământul.

S'a risipit pe-a tinereții
Câmpie-a visurilor turmă,
Și toamna-aceasta mohorită
Parcă e toamna ce din urmă.

IUSTIN ILIEȘU

Dădui busna în camera cu pricina. Grefierul, mă pofti afară:

— Așteptați să vă strige! — zise el grav.

— Dar în citație scrie: orele 8. Și acuma, e opt fără un minut!

Grefierul mă privi într'un anumit chip, și-mi frânti ușa'n nas. Eu gândii: „nici ăsta nu are păreri tocmai strălucite despre mine!”

Și, resemnat, mă hotărîi s'aștept până ce mă vor striga.

Printre lumea adunată, zării pe cei doi vecini ai mei, pe comisarul de poliție și pe dl gură-cască.

Li întrebai:

— Dar ce buclucuri v'aduc p'aici, domnilor?

Domnul gură-cască, mă măsură cu o privire de profesor de educație; vecinul din dreapta scoase limba la mine, iar comisarul de poliție, îmbrăcat în mare finută, mă sfidă umflându-și gușa și isbind sabia de podele. Vecinul din stânga, se proțapi în fața mea și amenințându-mă cu arătătorul dreptei, decretă:

— Las' că te'nvăț eu minte, s'atragi oamenii în discuțiuni *imposibile* și să-i încerci!

Ceialți încuviințară!

Eu numai acuma pricepui rostul citației. Mă pornesc pe răs. Râdeam cu lacrimi. Și de ce priveam la adversarii mei, de ce râdeam mai cu poftă.

M'apropiu de vecinul meu din dreapta și stăpânindu-mi răsul, îl întreb:

— Adică, de ce suntem chemați *tocmai* la camera No. 52?! Și-i dau un pumn în burtă, așa, în glumă. El se'ndoaie de șale, mă privește cu spaimă, și răspunde:

— Fiindcă aci e secția penală!

— Foarte bine! — încuviințez eu. Dar ia gândește-te dta: nu putea să fie această secție penală într'o cameră ce poartă *alt* număr? Bunăoară la No. 50. Pentru ce să nu fie la No. 50? Ia gândește-te dta!

Vecinul meu din dreapta, măsură o cruce cât toate zilele, își scuipe în sân și se retrase în spatele comisarului, care sta țapăn, ca un recrut în uniformă de paradă.

Furăm strigați în sala de ședințe.

Judecătorul mă'ntrebă să-i spun cum s'au petrecut faptele.

— Ce *fapte* dle judecător?! Fapte n'au fost, numai vorbe, a fost o scurtă discuțiune între mine și vecinul meu din stânga...

Judecătorul mă'nterupe:

— Ce vecin, domnule?!

Li arăt pe vecinul meu din stânga, și mă pornesc pe răs.

Comisarul tuși; dl gură-cască mă privi cu ne-sfârșită compătimire; vecinul din stânga încleștă pumnii, iar cel din dreapta iarăși se ascunse în spațele comisarului și schiță, în fuga, o cruce, punând pe „Tatăl” în locul „Fiului” și pe „Amin” în locul „Sfântului Duh!”...

Mă'ntrebă omul legilor:

— Pentru ce râzi, domnule?!

Li răspund:

— *Nu știu*, domnule judecător! Dv. nu vi se'ntâmplă niciodată să râdeți așa, fără pricină?!

Judecătorul se'ncruntă:

— Te fac atent să fii cuviincios, altfel îți intentez proces de ultragiul!

Dar eu continui:

— ...râzi așa, fără pricină, râzi auzind hohotul răsului tău. Și râzi înainte aplecând urechea la sunetele graiului tău, râzi ascultând ecoul răsului tău, *râzi de răsul tău*. Și cu cât bagi de seamă că ești mai stupid, cu atât râzi mai bine. Ascultă cu atențiune cascădele răsului tău și n-ese pare că n'ar fi produse de gătlejul tău, parc'ar râde *altul* din tine... Și'ncetezi, brusc. Și se face tăcere în jurul tău, se face tăcere în fine. Și te'ntrebi, proteste, în gura mare: pentru ce-am răs eu?! Și fiindcă nu afli nicio pricină, râzi iarăși, *râzi de răsul tău*, râzi...

— Aprod, dă-l afară!

Adversarii mei răsufară ușurați.

Abia avusei vreme să văd cum îmi dă cu tifta vecinul meu din dreapta și mă trezii pe coridor. În-treb pe aprod apucându-l de mânecă:

— Ascultă, prietene, n'ai putea să-mi spui, pentru ce camera asta poartă No. 52?!

Omul se uită la mine, se uită la făblița de metal ce purta numărul, apoi își dădu cu părerea:

— Ar trebui să mergi acasă, domnule, și să te culci. Ai prins luleaua neamțului pe inima goală!

El mă credea beat!

Nu știu ce s'o fi făcut cu procesul.

Dar știu că nici acuma nu sunt lămurit asupra următoarei întrebări:

— *Dintre noi trei: vecinul meu din stânga, eu, și vecinul meu din dreapta, care e prost, și care nebun?!...*

CRONICA DRAMATICĂ

Tragedia unui tragedian

sau

Aventura artistico-culturală a dlui Victor Eftimiu în Ardeal

Făgăduiam cea mai severă obiectivitate în urmărirea activității dlui Victor Eftimiu ca director general al Teatrului Național și al Operei Române din Cluj. D. Victor Eftimiu avea reputația unui bun director de teatru și ne gândiam că, dacă dsa poate fi oricând un autor dramatic contestat și un poet de duzină, nu este exclusă posibilitatea ca reputația ce și-a făcut în celălalt sens să nu fie întemeiată. Și așteptăm primele spectacole ale stagiunii dsale cu interes și curiozitate, cu atât mai mult, cu cât d. Victor Eftimiu anunța un program, care fusese formulat în largi amănunte de noi. E drept că întrepridul director general al dlui Al. Lapedatu a găsit de cuviință că e just să nu amintiască nimic de origina „grandioasei“ idei, cu care se mândria dsa în numeroasele interview-uri acordate unor ziare sau articole sugerate altora; dar acest lucru nu putea decât să ne încâte, el dovedind ca d. Victor Eftimiu, în lipsă de idei proprii, știe cel puțin să distingă și să-și însușiască produsul de valoare al experienței și meditației altora. Larăși e drept că d. Victor Eftimiu își inaugura misiunea dsale artistico-culturală în Ardeal cu ceva cam prea multă gălăgie, ceea ce pentru unele spirite prea severe ar fi putut să însemne o irosire în detrimentul activității sale creatoare, dar noi am înclinat dintr'un început întru a crede că reclama ce se face nu e pentru dsa, ci pentru teatru, știut fiind că teatrul cere neapărat această abdicare de la preceptele modestiei și ale discrețiunii.

Cu aceste gânduri mărturisite, este vadit că nu ni-am putut dezice făgăduiala. Din sihăstria noastră dela Zlatna Munților Apuseni, unde ni-au isgonit necesități prozaice, alergăm la Cluj de aproape o lună de zile în fiecare săptămână, în nădejdea că d. Victor Eftimiu ne va arunca mărgăritarul topit în focul de mare tensiune al atâtor fierbinți promisiuni. Și cu toate că mult prețioasa piatră întârzie în cuptorul, care a început să se răciască, noi tot mai sperăm. D. Victor Eftimiu e omul trapelor și al surprizelor.

Deocamdată constatăm că ni se servește sгурă Victoreftimiană. Cele trei premiere de dramă și una combinată, cari fac începutul acestei stagiuni, nu constituie un prea solid pedestal pentru misionarul general al propagandei prin teatru în Ardeal. Din potrivă. În „Grigore Ghica Vodă“ d. Victor Eftimiu compromite cu sforăeli și gargară de vorbe pe fragedul Depărățeanu. În „Rapsozii“ cohoară în vulgaritate pe Alexandri și pe Eminescu. Publicul simțind farsa din cea dintâi și necuviința din cea din

urmă se ține în rezervă. „Ciufulici“ ar fi, ca interpretare, și montare un spectacol bun în matineu; dar limba în care este scrisă piesa celui ce își zice în românește George Silviu nu e pentru copii și nici subiectul nu e de cea mai bună calitate. D. Victor Eftimiu a călcat alătura și în această privință, lăsând la o parte, din neștiință sau din explicabilă invidie, singura operă de artă scrisă în acest gen dramatic la noi de Adrian Maniu și Păstorel Teodoreanu, și care se chiamă „Rodia de aur“. Invățat să se mențină la supratata lucrurilor, sau cufundat în auto-admirația produselor sale proprii, ceea ce este aproape tot acelaș lucru, d. Victor Eftimiu a pus în scenă, cu mare aparat de costume scânteietoare, artificii și femei desgolite, palida prostișă de tragedie a lui Luigi Morselli: „Glanco“. Decorul actului al doilea, frumos prin bogăție și gust n'a fost însă plătit de rețeta de 400 lei dela premieră, care la al doilea spectacol trebuie să fi fost și mai slabă.

Opera, menținută în vechiul repertoriu, merge destul de bine. Dar primul turneu oficial, pornit la 15 Octombrie din Baia Mare cu „Grigore Ghica Vodă“ se anunță slab, iar după primirea ce s'a făcut la Cluj piesei lui Marselli e de prevăzut ce va putea să aducă și al doilea turneu oficial.

D. Victor Eftimiu începe a se arăta îngrijat. Are și de ce să fie. Sarcina ce i s'a pus pe umeri e prea grea pentru un om deprins să realizeze succese ușoare cu efecte ieftene. E de înțeles deci de ce foita clujană a dlui Al. Lapedatu, care îi stă la dispoziție și oficiosul bucureștean al partidului liberal, în articole cu sau fără imaginea capului de efeb satisfăcut a directorului de propagandă artistică și culturală din Ardeal scrâșnesc surd în măsele nemulțumiri aspre. Dar d. Victor Eftimiu nu-și dă seama că greșeste încăodată căutând vinovați dincolo de dsa.

Să ne explicăm.

D. Victor Eftimiu se plânge că publicul nu vine la teatru, iar orașele ardeleni nu-i susțin materialmente acțiunea de propagandă și lasă să se înțeleagă că publicu ardelen e ignorant, iar orașele nu-i dau bani pentru că sunt în mâinele străinilor sau înstrăinaților. (Vezi „Națiunea“ No. 224 din 20 Octombrie).

Ori acest domn săvârșește greșiala de a lua efectele drept cauză. Publicul ardelen, care poafe să dea săli pline și teatrului de distracție și teatrului de artă, și lui Tănase și companiilor bucureștene de turneu bine înjghiebate, nu poate fi un public igno-

rant, ci un public cu cadre complete de spectatori, care trebuie numai să fie cunoscut și servit cum cere; iar orașele ardelen, cu toate imperfecțiunile legii administrative în vigoare, au destulă conducere românească pentru a susține cum se cuvine o campanie oficială de propagandă, cu singura condiție însă ca această propagandă să dea dovadă de seriozitate și pricepere a cerințelor publice.

D. Victor Eftimiu a venit la Cluj se pare cu ideea preconcepută că publicul ardelean trebuie luat dela abc-ul artei dramatice și l-a servit frumusețea cu „Grigore Ghica Vodă“, cu „Rapsozii“ cu „Ciufu-lici“ și cu „Glauc“. Logic ne putem aștepta în continuare la „Două Orfeline“, „Ocolul pământului“, „Sinziana și Pepelea“, „Două Sergenți“, „Curierul din Lion“, pentru a trece apoi la teatrul lui Scribe, Georges Ohnet și C. Răuleț sau Victor Eftimiu, escomotat sub cine știe ce titlu și nume de împrumut.

Așa își închipuie d. Victor Eftimiu să facă operă culturală și artistică în Ardeal, iar d. Al. Lapedatu, care habar n'are ce e aia artă și care n'a găsit în toată România-Mare un mai valoros exponent cultural pentru Ardeal, îl încurajează, îl susține cu fonduri grele și multă reclamă de gazetă. Dar publicul gândește altfel și opune experiențelor costisitoare ale dlui Eftimiu un non-possumus categoric, lăsând goale sălile Naționalului și impunând orașelor să dea fondurilor culturale o destinație mai utilă decât cea pe care vrea să li-o dea misionarul cultural al dlui Al. Lapedatu, preocupat mai mult de funcționarea în bună stare a sălii de baie instalată lângă cabinetul său directorial, sau de descoperirea geniilor coreografice din barurile Clujului, decât de ceea ce cere publicul ardelean dela un Teatru Național cu rosturi culturale provinciale.

D. I. Cucu

CĂRȚI ȘI REVISTE

Leca Morariu: *De la noi, povești bucovinene*, ed. IV. revizuită și adăugită — Ed. librăriei Bucur Orendovici, Suceava — Lei 50.

Colectia de povești bucovinene a dlui Morariu nu e tocmai ceea ce se înțelege curent prin o colecție, simplă lucrare de folclor, prin înregistrarea fidelă a unor produse literare populare; ea e ceva mai mult, fără să prejudicieze fondul invenției originale. D. Leca Morariu, un profund cunoscător al limbei populare din nord-estul pământului românesc și un harnic cercetător al folclorului, e în același timp el însuși un artist de gust. Astfel poveștile adunate și prezentate de dsa au forma definitivă a unor lucrări de artă nepieritoare, ca și poveștile lui Creangă. Artistul cult colaborează armonios cu colectivitatea populară, turnând în tipare eterne prisosul de imaginație al satelor, pe care culturalismul vremilor noastre îl amenință cu deformațiuni rezultate din reflexul nesigur pe care îl are la periferii și dincolo de zidurile orașelor.

De aceea volumul se citește nu numai cu interes, ci și cu mare plăcere.

C. R. Crișan: *Cântarea mântuirii mele*, poem în VXIII. psalmi — Ed. I. Keyla, Moinești — Lei 45.

Cititorii acestei reviste au cunoscut în colaboratorul nostru d. C. R. Crișan un poet delicat, de un lirism, nu prea adânc, dar luminos și cald. Era aceasta numai una din multiplele fațete ale unui talent divers: „Cântarea mântuirii mele“ ni-o dovedește. D. C. R. Crișan pășeste curajos, cu volumul pe care ni-l trimite, în domeniul poeziei de idei. Terenul e aspru și pasul poate cam pripit; dar

pentru un talent temeinic, chinuit de incertitudini și avânturi, niciun obstacol nu e prea greu.

Trecând peste unele neînsemnate imperfecțiuni explicabile, volumul dlui Crișan înseamnă pentru poet un moment hotărâtor. Versul plin și greu anunță un început de maturitate poetică mult promițător.

N. Georgescu-Tistu: *Actorul Ion Stănescu-Papa*. Ed. Societatea de Măine, Cluj — Se vinde în folosul bursei. „I. Stănescu-Papa“, de la Conservatorul din Cluj — Lei 40.

D. Georgescu-Tistu a săvârșit nu numai un act de laudabilă pietate, ci și o adevărată faptă bună față de trecutul de muncă al unui vrednic actor, publicând această plachetă de note biografice. Ion Stănescu-Papa a ilustrat scena tânărului Teatru Național din Cluj, după o îndelungă activitate scenică pe diferite scene din vechiul regat. Actor înzestrat cu bogate însușiri și îndrăgostit până la jertfa de sine pentru meseria aceasta, de cele mai multe ori îngrată, el a fost cel dintâi care să alerge fără tocmeli la chemarea lui Zaharia Bârsan, când se înjgheba aici după ușiire, din nimic, prima scenă oficială românească, și credincios idealului, căruia i se consacrase cu trup și suflet a rămas până în clipa când inima lui prea caldă și prea darnică a încetat de a mai bate.

D. Georgescu-Tistu publică în acest volum tot ceea ce a putut să adune în scurtă vreme, asupra activității lui Stănescu-Papa, documente de pioasă aducere aminte și de întregire a unei figuri actoricești dintre cele mai alese, pe cari li-a avut teatrul românesc. Cartea dsale nu va lipsi din casa nici-

unui ardelean, care l-a cunoscut și l-a admirat pe Stănescu-Papa.

P. Nemoianu: *Casian R. Munteanu*, viața și activitatea sa. Colecția scriitorii bănățeni, Lugoj, Tip. Națională.

D. Nemoianu, cunoscutul și apreciatul publicist bănățean, servește din plin ideea laudabilă a direcției liceului „Corneliu Brediceanu”, din Lugoj de a deschide un concurs pentru lucrările consacrate vieții și activității oamenilor de frunte, pe cari i-a dat Banatul. În adevăr, nimic nu putea să corespundă mai bine acestei chemări, decât viața și activitatea scriitorului și gazetarului, care a fost Casian Munteanu. Prins de valorile vieții, din ultima fază de subjugare a românilor de dincoace de munți, Casian Munteanu a fost mai mult gazetar decât scriitor propriu zis. Era o necesitate. Desnodământul se apropia și vremurile cereau acțiune. Casian Munteanu și-a înăbușit în sine înclinațiile literare și s-a consacrat în întregime vieții de sbucium, de acțiune și de jertfă, care e gazetăria.

Irosirea aceasta n'a fost zadarnică. La „Drapelul” din Lugoj, la „Tribuna” din Sibiu, apoi în diverse publicațiuni din vechiul regat și din Basarabia, pe unde a trecut din 1913 până după unire, activitatea lui a lăsat urme nepieritoare. Dar sbuciumul i-a fost fatal, murind tânăr când împrejurările începeau să se statornicească în forme atât de mult dorite de el și când mai multă liniște ar fi oferit perspective noi acestui talent așa de bogat.

Convorbiri Literare: An. 60, Maiu — August — Lei 100.

Un Bogat număr de vacanță. M. Sa Regina Maria rezolvă cu adâncă pătrundere suptila întrebare dacă „Este sângele regesc o fericire”. E o întrebare delicată, căreia numai o Regină și o scriitoare putea să-i dea răspunsul cel mai potrivit. Rândurile M. S. Reginei Maria sunt de un profund omenesc și trebuie citite.

Pe lângă prețioasele studii și documente asupra Basarabiei, cuprinse în acest număr, pagini de valoroasă literatură, cronici și recenzii, se publică câteva interesante scrisori adresate pe vremuri de I. Slavici dlui Iacob Negruțiu, din care se poate constata că încă din începuturi marele prozator ardelean era și un critic ascuțit. Paginile lui Slavici, în care face aprecieri asupra romanului „Mihaiu Vereanu” sunt de un mare interes literar.

D. prof. G. Cihănișcu publică în talmăcire latino-scriere memoriile intime, scrise în cirilice, ale boeroaicei moldovene Elena Hartulari. Se face astfel un prețios serviciu literaturii românești, cunoscându-se că una din marile noastre lipsuri este absența lucrărilor de memorii în literatura noastră. Dar despre această chestiune ne vom ocupa pe larg într-un număr viitor.

D. I. Andrieșescu, profesor de arheologie la București, fost subdirector al muzeului național de anticități, azi director și unul dintre cei mai valoroși colaboratori ai lui Vasile Pârvan, publică un studiu asupra activității marelui istoric mort de curând, care e cea mai completă lucrare publicată în acest sens. Opera lui Vasile Pârvan, apare în interpretarea dlui I. Andrieșescu în plină lumină științifică.

Manole Ampoianu

I N S E M N Ă R I

Oare așa să fie? Secția literară a Aștrei face să se publice următorul comunicat:

„Deoarece întâiul concurs literar al secției nu a dat nici un rezultat bun, secția literară a „Aștrei” a concentrat cele două premii inițiale într-unul, alcătuind astfel un premiu de 30.000 lei.

„Tema pusă acum la concurs este „Viața și opera lui George Bariț” până la anii 1848—1849, inclusiv.

„Un premiu ulterior va cere aceeași operă, până la moartea lui Bariț”.

După înțelesul comunicatului, s'ar părea că scriitorii Ardealului n'au fost în stare să prezinte o lucrare vrednică de luat în seamă de areopagul literar al „Aștrei”. Cu alte cuvinte, nici mai mult, nici mai puțin decât o declarație în stare de faliment a literaturii ardelenesti, fapt care ar fi să îndreptățească schimbarea concursului pe o temă istoriografică.

În realitate lucrurile stau cu totul altcum. Nu scriitorii sunt vinovați de nereușita primului concurs literar al „Aștrei”, ci, fie-ne permis a o spune deschis, secția literară a acestei instituții de cultură. Concursul cu temă, din punct de vedere beletristic, e tot ceea ce poate fi mai contrar literaturii. Tema sugrumă inspirația și ucide personalitatea scriitorului. Faptul că la primul concurs literar al „Aștrei” scriitorii ardeleni n'au răspuns, o dovedește îndeajuns. Era o demonstrație tacită împotriva mentalității, care domnește în sânul secției literare, mentalitate care finde a face din scriitor un „développeur”, în loc de a se strădui să stimuleze și să încurajeze forțele creatoare de artă ale scriitorilor.

Schimbarea concursului pe o temă istoriografică confirmă această lipsă a secției literare a „Aștrei”. E o dezertare pripită și lașă, pe care, gândindu-ne că d. Bogdan-Duică e președintele secției, nu ni-o

putem explica îndeșt. D. Bogdan-Duică să arătase, acum câțiva ani, într-o ședință a aceleiași secțiuni, un mare adversar al istoriomaniei ardelenesti și se părea atunci, că avea multă dreptate. În rezumat, spunea d-sa, nu mai merge tot cu istorie, istorie, istorie. Ni-am înmănușiat într-o țară mare și puternică și e timpul să intrăm în ritmul civilizației universale, iar aceasta nu o putem face numai prin cercetări și studii mărunte de istorie, ci prin cât mai variate și multiple preocupări de ordin intelectual.

Ce s'a întâmplat în ultima ședință a secției literare, nu știm? A fost d. Bogdan-Duică copleșit de numărul mare de istorici, pe care îi prezidează d-sa în secțiune, sau a renunțat de bună voie la ideile sănătoase, pe cari le propovăduia acum câțiva ani? Fapt e că „Astra” a revenit frumuseț la vechile ei preocupări exclusive, după o incursie timidă și incompletă în domeniul creației și al artei. Și e, după părerea noastră, o mare greșală.

Mincinoasa ofensivă culturală. Ministrul instrucțiunii se agită în jurul unei noi prefinse ofensive culturale. Praf în ochii mulțimei. Cu mentalitatea, care stăpânește oficialitatea noastră, roasă de politicianism, e greu să mai creadă cineva în promisiunile ce se fac.

D. Iorga ocupându-se de această chestiune exprimă lapidar un dureros adevăr în aceste rânduri, publicate în „Neamul Românesc”:

„Din nou dela Ministerul de Instrucție se începe o ofensivă culturală.

„Nu i se poate dori decât tot succesul, pe care ar părea că i-l garantează oarecum și mijloacele așa de largi pe care numai Statul le poate pune la îndemână răspânditorilor culturii.

„Să zicem că aceștia n'ar mai cuprinde grămada de paraziți de o lipsă de talent vădită și de tot atâta lipsă de cunoștinși, că s'ar face apel, fără deosebire de partid — într'un asemenea domeniu — la oameni cari pot în adevăr folosi și că aceștia nu s'ar considera ca niște paraziți sinecuriști, ci ca niște apostoli ai evangheliei învățăturilor românești, că ei ar cheltui toate puterile lor pentru a face ispravă. Și tot ar fi înzadar.

„De ce? Dar pentru că, atâta vreme cât se va vede că nici cultura, nici inteligența, nici munca nu duc la nimic, că locurile de frunte sunt menite lingărilor și lichelelor, stâlpilor de club și oratorilor de piață, nimeni nu va crede că este o datorie și un folos să se adape la izvorul viu al cunoștințelor folositoare de suflet”.

Un exemplu recent:

La cererea dlui Al. Lapedatu, ministerul comunicațiilor a anulat carnetul de liberă călătorie pe C. F. R. convenit, potrivit regulamentului în vigoare, acestei reviste. Motivul? D. Al. Lapedatu e în diferent politic cu noi și vrea să se răzbune, indiferent de

faptul că această revistă nu face niciun fel de politică și nepăsător de faptul că ea apare constant de 11 ani, cu mari jertfe materialul, pentru a ține, cum poate, un steag, pe care l'au părăsit rând pe rând aproape toți vechii stegari literari ai Ardealului.

Și când, cu astfel de mijloace meschine, se încearcă sugrumarea existenței unei publicațiuni cu rosturi culturale temeinice, se mai poate lua în serios mincinoasa preocupare de cultură a unui atare guvern?

Un simptom. „Universul literar” și-a suspendat apariția pentru a-și căuta o nouă orientare. Nu cunoaștem amănunțele separației dintre d. Perpessicius și d. Stelian Popescu, dar le bănuim. D. Perpessicius experimentează de doi ani structura literară ce i se poate da „Universului literar” și experiența s'a dovedit păgubitoare pentru d. Stelian Popescu. Desigur că d. Perpessicius a avut cele mai bune intenții; aceasta însă nu înseamnă că d. Stelian Popescu este numai decât vinovat, cum pretind unii confrăți. „Universul” este o întreprindere comercială și, în consecință, nu i se poate cere să mai țină un articol, care costă mai mult decât produce.

Aici stă chestiunea. Cu aparatul pe care îl avea la îndemână, d. Perpessicius făcuse relativ o revistă bună, atât cât poate fi bună la noi o revistă de mare tiraj, și principiul ea ar fi trebuit să fie și o afacere bună. Totuși n'a fost, pentru că publicul „Universului literar” cere altă ceva decât ceea ce i-a dat d. Perpessicius.

Zădarnic deci am căuta să descoperim vinovați în palatul întreprinderii din str. Brezoianu. Nici d. Stelian Popescu și nici d. Perpessicius, luați în parte, n'a greșit. Și unul și altul au avut intențiile cele mai bune, d. Stelian Popescu finanțând o întreprindere deficitară, atâta vreme cât l'au lăsat acționarii să o facă, iar d. Perpessicius făcând apreciable eforturi pentru a ridica nivelul intelectual al publicațiunii. Vina e a publicului, care s'a dovedit refractar acestor sacrificii de muncă și de bani, reunite.

Cu toate acestea și cu toată simpatia pe care ni-o provoacă soarta nefericită a stăruințelor dlui Perpessicius, care în definitiv e aproape soarta noastră a tuturor celor ce ni-am consacrat ingrater profesioni de literator, o anumită vină i se poate atribui dlui Perpessicius. Și anume, credem că „Universul literar” ar fi putut evolua spre un alt nivel intelectual, dacă fostul redactor al lui ar fi pus mai multă metodă și un dram de răbdare. Dacă d. Perpessicius ar fi avut curajul să se coboare până la puterea de înțelegere a maselor de cititori ai „Universului literar” și de aci să porniască progresiv în sus, poate că desnoșdământul de azi ar fi putut fi evitat. Dar dsa n'a vrut să facă acest sacrificiu de reputație și pentru aceasta n'are dreptul să se plângă de nimenia, căci dsa e singurul care a ieșit cu profit din experiența costisitoare a dlui Stelian Popescu.